



**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 2-son

Volume 4, Issue 2, 2025



**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117



LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 2-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., (DSc), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Veb-administrator (Web admin): Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)

MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI

A.B.Xayitov	Aholining oʻzini oʻzi ish bilan band qilishi: tahlil va natijalar	5-12
N.R.Saidov	Iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror ish oʻrinlarini tashkil etishning istiqbolli yoʻnalishlari	13-19
Sh.R.Fayziyeva	Влияние государственно-частного партнёрства на занятость: экономический анализ	20-25
B.Z.Ganiyev B.Sh.Raxmonov	Labor productivity in Uzbekistan: challenges and opportunities	26-32
G.T.Umarova	Mintaqa aholisi ish bilan bandligi: turlari va takibi, taʼsir etuvchi omillar tahlili	33-40

DEMOGRAFIYA

N.B.Tula	Анализ взаимосвязи демографического развития и управленческих подходов в условиях урбанизации	41-52
----------	--	-------

INSON KAPITALI

I.A.Bakiyeva	Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarining taʼlim tizimida tadbirkorlik faoliyatiga kasbiy tayyorlash tajribalari	53-65
K.A.Abdukadirova	Oʻzbekiston Respublikasi oliy taʼlim xizmatlari bozorida raqobatni rivojlanishi xususiyatlari	66-73
F.A.Doniyorova	Человеческий капитал как стратегический ресурс устойчивого развития: опыт Узбекистана	74-85
F.M.Talipov	Самостоятельная работа студентов по физике и формирование человеческого капитала	86-91

INSON TARAQQIYOTI

D.I.Iskandarova	Aholi turmush darajasi va farovonligini oʻrganishning ijtimoiy-iqtisodiy yondashuvlari	92-100
-----------------	--	--------

MIGRATSIYA

Z.T.Jumanova	Turistlar statistik hisobini olib borish boʻyicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	101-109
--------------	---	---------

INSON RESURSLARINI BOSHQARISH

S.I.Mamurov I.E.Saparova	<i>HRM va raqamlashtirish: zamonaviy yondashuvlar va imkoniyatlar</i>	110-121
Z.B.Ro'zibayeva	<i>Turizm sanoatini rivojlantirishda inson resurslarining roli: nazariya va amaliyot uyg'unligi</i>	122-128

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

X.O.Botirova	<i>Tadbirkorlikni rivojlantirishda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning nazariy asoslari</i>	129-140
F.A.Ibragimova U.J.Djurayev M.D.Raxmatova	<i>Tadbirkorlik faoliyatida menejment va marketing strategiyalarining o'rni</i>	141-149
D.I.Otaboyeva	<i>O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlanish holati va maqsadli ko'rsatkichlari tahlili</i>	150-156

GENDER TENGLIGI

B.Z.Ganiyev O.U.Dilmurotova	<i>Women in the workforce: unlocking Uzbekistan's productivity potential</i>	157-165
--	--	---------



MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>



MINTAQA AHOLISI ISH BILAN BANDLIGI: TURLARI VA TAKIBI, TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI

Umarova Gulandom Tumanovna

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi

e-mail: gulandom.u1983@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada aholining ish bilan bandligi tushunchasi uning turlari hamda tarkibi tadqiq etilgan. Respublika aholisining iqtisodiy faollik darajasi statistik tahlil etilib, hududlar o'rtasidagi tafovutlar aniqlangan. Ish bilan bandlik tarkibiga ta'sir etuvchi omillar guruhlashtirilib, iqtisodiy geografik o'rin omilining aholining ish bilan bandligini takomillashtirishdagi o'rni va ahamiyati xaqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: aholi, bandlik, bandlik turlari, bandlik tarkibi, iqtisodiy faollik.

ЗАНЯТОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ РЕГИОНА: ВИДЫ И СТРУКТУРА, АНАЛИЗ ВЛИЯЮЩИХ ФАКТОРОВ

Умарова Гуландом Тумановна

Международная исламская академия Узбекистана

Аннотация. В статье исследованы понятие занятости населения, ее виды и структура. Проведен статистический анализ уровня экономической активности населения республики, выявлены различия между регионами. Сгруппированы факторы, влияющие на структуру занятости, освещены роль и значение фактора экономико-географического положения в совершенствовании занятости населения.

Ключевые слова: население, занятость, виды занятости, структура занятости, экономическая активность.

EMPLOYMENT OF THE REGION'S POPULATION: TYPES AND STRUCTURE, ANALYSIS OF INFLUENCING FACTORS

Umarova Gulandom Tumanovna

International Islamic Academy of Uzbekistan

Abstract. The article explores the concept of population employment, its types, and structure. The level of economic activity of the republic's population is statistically analyzed, and differences between regions are identified. Factors affecting the employment structure are grouped, and the role and significance of the economic-geographical location factor in improving population employment are highlighted.

Keywords: population, employment, types of employment, employment structure, economic activity.

Kirish

Aholining ish bilan bandligi moddiy va ma'naviy ne'matlar yaratish, xizmatlar ko'rsatish faoliyati orqali o'zi va oilasining farovonligini ta'minlash uchun zarur mablag' ishlab topishi bilan bog'liq eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy hodisa hisoblanadi. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, aholi rivojlanishiga ijtimoiy-iqtisodiy omillar hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Aholi bandligi esa mana shunday omillardan biri bo'lgan, murakkab ijtimoiy-iqtisodiy jarayon sanaladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ish bilan band aholiga yollanib ishlaydigan fuqarolar, jumladan to'liq yoki noto'liq ish kuni (hafta) mobaynida xaq olib ish bajaradigan, shuningdek, tegishli shartnoma bitim bilan tasdiqlangan haq to'lanuvchi ishga ega bo'lgan, kasalligi, ta'tilga chiqqanligi munosabati bilan ishda bo'lmagan fuqarolar kiradi. O'zini mustaqil ravishda ish bilan ta'minlaydigan shaxslar shu jumladan, tadbirkorlar va fermerlar, harbiy qismda xizmat qilayotgan shaxslar ham ish bilan bandlar jumlasiga kiritiladi [2].

Shunindek, aholi ish bilan bandligining to'liq bandlik, to'liqsiz bandlik, ikkilamchi bandlik, o'zicha bandlik, unimdor va maxsuldor bandlik, rasmiy hamda norasmiy bandlik kabi turlari mavjud.

To'liq bandlik amalda “yalpi” bandlik, mehnatga qobiliyatli aholining 90 - 92% band bo'lishini nazarda tutadi [9]. Bozor sharoitlarida to'liq bandlik jamiyat darajasida tabiiy ishsizlikning bo'lishini ham bildiradi. To'liqsiz bandlik – bu to'liqsiz ish kuni (haftasi, oyi) davomida ishlashdir. Ular ikki turda bo'ladi: ixtiyoriy – individning tanlovini tavsiflaydi va uning turmush tarzi bilan bog'liq hamda majburiy–yashirin ishsizlik belgisi hisoblanadi. Majburiy to'liqsiz bandlik, eng avvalo, past iqtisodiy taraqqiyot darajasiga ega bo'lgan qoloq mamlakatlar uchun xosdir [5].

Ikkilamchi bandlik amalda o'rindoshlik bo'lib, xodimning qo'shimcha ish haqi topish uchun ish kuchini o'zi asosiy band bo'lgan korxonaga (asosiy ishdan bo'sh vaqtlarda) taklif etishini bildiradi [3].

O'zicha bandlik (o'ziga ish topish) daromad manbai bo'ladigan faoliyatni mustaqil izlashni, davlatning turli darajadagi idoralari qo'llab-quvvatlashi yordamida doimiy yoki vaqtinchalik daromad olish uchun ish o'rinlari barpo etishni nazarda tutadi. Ya'ni shaxslarning xodim yoki ish beruvchi sifatida rasmiy mehnat munosabatlari siz tadbirkorlik, xizmatlar ko'rsatish sohasida, shaxsiy tomorqa yer uchastkasida va bandlikning boshqa shakllarida mustaqil ravishda tashkil etiladigan mehnat faoliyati turi hisoblanadi [6]. O'zicha bandlik aksariyat hollarda kichik biznes ko'rinishiga ega bo'ladi va xodimlarning o'z tashabbuslari bilan turli iste'mol tovarlari tayyorlash va xizmatlar ko'rsatish bo'yicha yakka mehnat faoliyati bilan bog'liq holda amalga oshiriladi. To'liq va samarali bandlik tushunchalari bir-biridan farq qiladi. To'liq ish bilan band bo'lganlar va ishlashni xohlaganlarning barchasi ish bilan ta'minlanganlik holatini bildirib, ish kuchiga bo'lgan talab bilan ish kuchi taklifi o'rtasida muvozanat mavjudligini ifoda etadi. Samarali bandlikni

esa ikki iqtisodiy va ijtimoiy nuqtai nazardan tavsiflash mumkin. Jumladan, iqtisodiy nuqtai nazardan inson resursidan eng oqilona foydalanish, ijtimoiy nuqtai nazardan mehnatning inson manfaatlariga eng muvofiq kelishi jihatlaridir. To'liq bandlik bandlikni miqdor jihatdan, samarali bandlik esa sifat jihatdan tavsiflaydi.

Xalqaro mehnat tashkilotining ta'rifiga ko'ra, ish bilan bandlik – bu odamlarning o'z ish kuchini tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish taklifi shaklida ishlab chiqarish, boshqaruv, madaniyati va jamiyatning boshqa faoliyatlarida ishtirok etishiga intilishidir [11].

Aholi ish bilan bandligi bir qator iqtisodiy kategoriyalar bilan o'zaro bog'liq bo'lib, bu tushuncha adabiyotlarda mualliflar tomonidan turlicha talqin qilingan. Jumladan, V.S. Bulanov fikriga ko'ra bandlik iqtisodiy kategoriya sifatida aholining mehnat faoliyatida ishtirok etishi bilan bog'liq munosabatlar majmuidan iborat bo'lib, u mehnatga qo'shilish meyorini, xodimlarning ijtimoiy va xaq to'lanadigan ish o'rinlariga hamda daromad olishga bo'lgan shaxsiy manfaat va ehtiyojlarining qondirilishi darajasini ifodalashini aytib o'tgan [4].

Ye. V. Shuvayeva esa bandlik mehnat munosabatlari tizimining eng muhim unsuridir. Uning umumbashariy xarakterdaligi, boshqalardan farqli jhati, ixtiyoriy ishlab chiqarishga xosligida namoyon bo'ladi hamda ishlab chiqarish kuchlari rivojlanish va faoliyat ko'rsatish sharti hisoblanishini va bandlik yollanma ishchi kuchi yoki mehnat bozori paydo bo'lmasdan ancha oldin shakllanganligini ta'kidlagan [10].

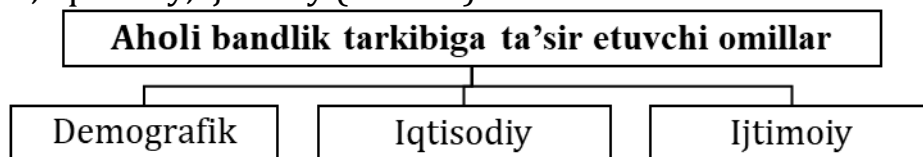
Akademik Q.X.Abdurahmonov “... aynan ish bilan bandlik mehnat faolligini oshirish, mehnatga qobiliyatli fuqarolar va ular oilalarining turmush darajasini oshirishning eng muhim kafolati...” [2] ekanligini o'z tadqiqotida keltirib o'tgan. A.O'lmasov va A.Vahobovlar fikricha “Bandlik mehnat qobiliyatiga ega bo'lgan va mehnat qilishga ishtiyoqi bor kishilarni ishga joylashib, foydali mehnat bilan mashg'ul bo'lishlaridir” [7].

Tadqiqot metodologiyasi

Maqola matnini tayyorlash uchun zarur axborotlarni qidirib topish, olish hamda tadqiq etishda, qo'yilgan muammoning aniq yechimiga olib chiquvchi yo'lni belgilashda nazariy o'rganish, statistik tahlil, qiyosiy taqqoslash, arxiv tadqiqot metodlaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar

Mintaqa aholisining ish bilan bandligi tarkibi o'zgarishiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omillar mavjud bo'lib, ularni quyidagicha gruhlash mumkin, demografik, iqtisodiy, ijtimoiy (1-rasm).



1-rasm. Aholi bandlik tarkibiga ta'sir etuvchi omillar

Demografik omillar - aholi takror ishlab chiqarish xususiyatlarini tavsiflaydi. Ular birinchi navbatda, aholining yosh va jins tarkibi, tug'ilish darajasi, o'lim darajasi, migratsion jarayonlarni o'z ichiga oladi. Aholi yosh va jins tarkibi, aholi tabiiy harakatiga ya'ni tug'ilish va o'lim koeffitsientiga bevosita ta'sir qiladi. Bu aholi bandlik darajasi va sonining o'zgarishiga sabab bo'ladi. Yosh va o'rta yoshdagi aholining migratsiyaga moyilligi boshqa yoshdagilarga nisbatan ko'proq bo'lib, migrantlar kelgan hududlarda ishchi kuchi zaxirasini vujudga keltrishi mumkin.

Iqtisodiy omillar - bu mehnat bozoridagi talabga hamda iqtisodiy faoliyatning ayrim turlari bandlik va ishsizlik darajasiga ta'sir ko'rsatadigan murakkab jarayon hisoblanib, bularga ishlab chiqaruvchi kuchlarni taqsimlash, iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha iqtisodiyot tarmoqlarining tuzilishi, iqtisodiy rag'batlantirish va boshqalar kiradi. Ishchi kuchining hududiy taqsimlanishi aholining ish bilan band bo'lish istagini qondirish qobiliyatini belgilaydi. Mintaqada insonning ixtisosligi va moyilligiga mos keladigan ishning mavjud emasligi ko'pincha aholining boshqa hududga uzoq yoki qisqa muddatga ko'chib o'tishiga sabab bo'ladi. Iqtisodiy faoliyat ayrim sohalarining rivojlanishi ham bandlik xususiyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Ijtimoiy omillar - mehnat faoliyati xususiyatlari va aholi bandligi shartlari tizimini tashkil qiladi. Ularga aholining ta'lim darajasi, sog'liqni saqlash tizimi, xizmat ko'rsatish sohasi, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ining rivojlanish darajasi va boshqalar kiradi. Ta'lim darajasining oshishi, albatta, qulay tendensiyadir oliy ma'lumot uzoqroq o'qish muddatini talab qiladi, bu esa mehnatga layoqatli yoshga etish va ishga kirish o'rtasidagi vaqt oralig'ining oshishiga olib keladi. Rivojlangan sog'liqni saqlash tizimi aholi salomatligini saqlash va mustahkamlashdan iborat bo'lgan eng muhim ijtimoiy funksiyani bajaradi va iqtisodiyotda band bo'lgan aholining kasallanishi va o'lim darajasining kamayishiga yordam beradi. Natijada uning mehnat faoliyati muddati uzaytiriladi. Rivojlangan xizmat ko'rsatish sohasi va maktabgacha yoshdagi bolalar uchun muassasalar tarmog'ining shakllanishi aholiga, birinchi navbatda, ayollarga bolalarni tarbiyalash va oilani qo'llab-quvvatlashning bir qator funksiyalaridan xalos bo'lish imkoniyatini yaratadi.

Shuningdek, aholi ish bilan bandligining oshishiga mintaqada innovatsion salohiyatining o'sishi, amaldagi hududiy salohiyatining texnik va texnologik yangilanishi hamda yuqori texnologiyali faoliyat turlarining rivojlanganlik darajasining ta'sirini alohida ta'kidlash lozim. Mintaqa innovatsion salohiyatini oshirish tufayli, bandlik darajasi oshishiga, uning tarmoq va hududiy tarkibi takomillashishiga erishiladi. Natijada, mintaqqa iqtisodiyoti tarkibi o'zgarishi yalpi hududiy mahsulot ishlab chiqarishning o'sishi yuzaga keladi. Aholining ish bilan bandligi ta'minlanadi, aholi turmush darajasi va sifati yaxshilanadi. Mintaqaga investitsiyalarini jalb qilish orqali ishlab chiqarish salohiyatini oshirish, ichki va tashqi (jahon) bozorlarda mintaqqa iqtisodiyotining raqobatbardoshligiga erishish mumkin [8].

Aholining ish bilan bandligi mamlakatning yalpi ichki mahsulotining o'sishi, yashash darajasining oshishi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Vaqt o'tgan sayn milliy iqtisodiyotni sog'lomlashtirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirish jarayonida qishloqqa sanoatni olib kirish hamda bandlikning noan'anaviy shakllarini tashkil etish orqali uning tarmoq tuzilishi o'zgartirib borildi. Ushbu tadbirlar natijasi o'laroq, respublika iqtisodiyotida band bo'lganlar salmog'ining oshib borishiga erishildi. Natijada, aholi bandligi dinamikasida yangi davr boshlandi, va u hozirgacha ham davom etib kelmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra respublika bo'yicha jami iqtisodiy faol aholi 15038,3 ming kishini, shundan, iqtisodiyotda bandlar 14014,2 ming kishini, ishsizlar 1024,1 ming kishini tashkil etadi [12]. Respublika aholisi iqtisodiy faollik darajasining eng yuqori ko'rsatkichlari Toshkent shahri, Toshkent, Andijon va Navoiy viloyatlariga to'g'ri keladi (1-jadval). Eng past ko'rsatkichlarni esa Qashqadaryo, Surxondaryo hamda Sirdaryo viloyatlari tashkil etadi.

1- jadval

O'zbekiston Respublikasi mintaqalaridagi iqtisodiy faol aholi, bandlik va ishsizlik darajasi (2023-y. % hisobida)

Hududlar	2010			2015			2020			2023		
	Aholining iqtisodiy faollik darajasi	Aholining bandlik darajasi	Ishsizlik darajasi	Aholining iqtisodiy faollik darajasi	Aholining bandlik darajasi	Ishsizlik darajasi	Aholining iqtisodiy faollik darajasi	Aholining bandlik darajasi	Ishsizlik darajasi	Aholining iqtisodiy faollik darajasi	Aholining bandlik darajasi	Ishsizlik darajasi
O'zbekiston Respublikasi	70,7	66,9	5,4	71,9	68,2	5,2	73,8	66,0	10,5	72,9	67,9	6,8
Qoraqalpog'iston Respublikasi	61,9	57,3	7,4	61,4	58,1	5,3	69,2	62,0	10,5	67,7	62,9	7,1
Andijon	73,6	69,3	6	75,7	71,5	5,6	74,7	66,5	10,9	75,9	70,6	7,0
Buxoro	78,6	74,5	5,2	77,7	73,4	5,5	76,4	68,3	10,6	73,4	68,7	6,5
Jizzax	60,3	56,8	5,7	61,3	58,1	5,2	74,3	66,2	11,0	71,5	66,3	7,3
Qashqadaryo	65,4	61,7	5,8	67,0	63,3	5,5	68,5	60,9	11,1	66,8	61,9	7,3
Navoiy	79,2	75,3	4,9	77,1	73,2	3,4	73,8	66,8	9,4	74,5	69,8	6,3
Namangan	61,0	57,4	5,9	63,8	60,5	5,2	72,7	65,0	10,6	70,8	65,9	7,0
Samarqand	68,6	64,7	6	71,6	67,6	5,7	70,9	63,2	11,0	69,7	65,0	6,6
Surxondaryo	66,4	62,5	5,8	68,0	64,3	5,5	71,9	63,9	11,1	68,8	63,8	7,4
Sirdaryo	75,4	72,0	4,5	75,9	72,2	4,9	72,8	64,8	11,0	68,8	63,8	7,4
Toshkent	74,6	71,5	4,1	78,5	75,3	4,1	76,2	68,2	10,5	77,5	72,2	6,8
Farg'ona	73,6	69,4	5,7	73,1	69,1	5,4	73,0	65,1	10,9	73,6	68,4	7,1
Xorazm	66,8	63,2	5,5	69,4	65,6	5,4	71,5	63,7	10,9	71,6	66,9	6,6
Toshkent shahri	84,5	81,6	3,3	84,3	81,1	3,8	88,8	81,7	8,0	87,0	82,3	5,4

Manba: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari. <https://stat.uz/uz/>

Jadvalda keltirilgan ma’lumotlarga ko’ra viloyatlar kesimida eng yuqori bandlik darajasi Toshkent shahri (82,3 %), Toshkent (72,2 %) va Navoiy (69,8%) viloyatlariga to’g’ri keladi.

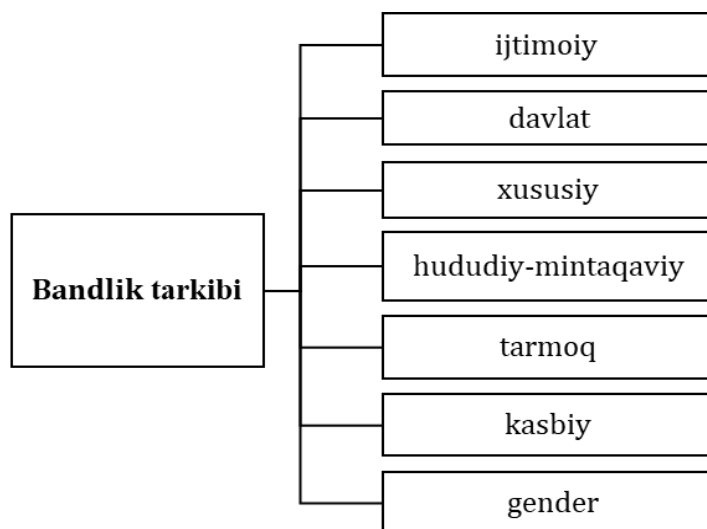
Tadqiqot natijalarining muhokamasi

Aholi ish bilan bandligining shakllanishida iqtisodiy-ijtimoiy, demografik omillar bilan bir qatorda geografik omillarning ham roli yuqoridir. Ko’pgina hududlar uchun aynan geografik omillar bandlikning shakllanishi uchun asos bo’ladi. Jumladan, aholi ish bilan bandligining hududiy xususiyatlari bu, mamlakatning aholisi zichligi buyicha ya’ni aholi hududlardagi taqsimlanganligiga ularning iqtisodiy, tabiiy sharoitidan kelib chiqib aholini band qilish muammolarini o’rganish imkoniyatlarini yaratadi.

Hududlarning qulay iqtisodiy geografik o’rni uning iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishi bilan birga, aholining ish bilan bandligini takomillashtirishga ham o’z hissasini qo’shadi. Birinchidan, respublikaning bosh markazidan uzoqlashib borgan sari chekkada joylashgan hududlarning ichki geografik o’rni noqulaylashib boradi, ikkinchidan, hududdagi transport infratuzilmasining qay darajada rivojlanganligi, uchinchidan, ichki chegaralar va xorijiy davlatlar bilan chegaradoshligi transchegaraviyligi, undan xalqaro va magistral yo’llarning o’tganligi bu ba’zan uning markaziylikini bildirib, iqtisodiy imkoniyatini oshiradi, to’rtinchidan, tashqi iqtisodiy aloqalar va undagi siyosiy vaziyatning qanday holatda ekanligi kabilar iqtisodiy geografik o’rin omilida muhim ahamiyat kasb etadi.

Aholi bandligining hududiy taqsimlanishidagi asosiy tafovutlar shahar va qishloq joylarining o’ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi. O’zbekiston jami aholisining 50,8 foizi shaharlarda qolgan 49,2 foizi qishloqlarda istiqomat qiladi. Shahar aholisining 50,1 foizi erkaklar, 49,9 foizi ayollardan, qishloq aholisining 50,6 foizi erkaklar va 49,4 foizi ayollardan iborat [12].

Aholi bandligini o’rganishda uni nafaqat iqtisodiy xususiyatlar nuqtai nazaridan balki tarkib jihatdan ham tadqiq etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.



2-rasm. Aholining bandlik tarkibi

Ish bilan bandlikning tarkibi iqtisodiyotning turli tarmoqlarida band bo'lgan aholi sonining nisbatini aks ettiradi. Bu tarkib mintaqaning iqtisodiy rivojlanish darajasi, sanoatlashuv holati, qishloq xo'jaligining ahamiyati va xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanganligi kabi omillarga bog'liq bo'ladi. Masalan, agrar mintaqalarda qishloq xo'jaligida band bo'lgan aholi ulushi yuqori bo'lsa, sanoati rivojlangan mintaqalarda sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarda bandlik ustunlik qiladi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda kengroq qamrovda bandlik tarkibini ijtimoiy, davlat, xususiy, hududiy-mintaqaviy, tarmoq, kasbiy va gender jihatlariga ajratish mumkin (2-rasm).

Bular o'zaro mustaqil, ammo bir birini to'ldirgan xolda bandlikning shakllanish jarayoniga bevosita ta'sir etadi. Iqtisodiy o'zgarishlarning har bir bosqichi bandlik tarmoq tarkibining o'ziga xos dinamikasi bilan tavsiflanadi. Ya'ni bandlikning tarmoq tarkibi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi barcha o'zgarishlarga ma'lum darajada ta'sir o'tkazadi. Masalan, zamon talabiga mos yangi kasblar, mutaxassisliklarning joriy qilinishi. Bu kabilar ma'lum bir hudud yoki mamlakatning iqtisodiy rivojlanish xususiyatlarini tahlil qilish va u to'g'risida xulosa chiqarish imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, mintaqalardagi iqtisodiy faol aholining bandlik va ishsizlik darajasi, ish bilan bandlarning iqtisodiyot sohalari (yoki sektorlari) bo'yicha, taqsimlanishi mintaqalardagi iqtisodiyot tuzilmasi qanchalik “rivojlangan” ekanligidan dalolat beradi. Shu boisdan ham Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida «Mamlakatda yangi ish o'rinlari yaratish, aholi daromadlarini oshirish va shu orqali 2026-yil yakuniga qadar kambag'allikni kamida 2 baravarga qisqartirish»[1] yuzasidan muhim vazifalar belgilab berilgan. Bu borada, yuqori demografik salohiyatga ega O'zbekistonda aholi bandligi shakllanishining hududiy xususiyatlari, ularga ta'sir etuvchi geografik, ijtimoiy-demografik omillarning hududiy muammolari yechimiga qaratilgan tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022—2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni.* <https://lex.uz/uz/docs/-5841063#-5844066>
2. Abdurahmonov Q.X. (2019) *Mehnat iqtisodiyoti nazariya va amaliyot.* – T., “Фан” 592 b.
3. Abdurahmonova G.Q. (2013) *Kichik biznesda aholini ish bilan ta'minlash.* – T., –33 b.
4. Буланов В.С. (2002) *Экономика труда: (социально-трудовые отношения).* – М.: “Экзамен”. –Стр.-151
5. Mirzakarimova M.M. (2017) *Rivojlangan axborotlashgan iqtisodiyotga ega mamlakatlarda bandlikning o'zgarishi. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnal.* –T., №6,– 6 b.

6. Masharipov O'. (2021) Aholi bandligi va mehnat munosabatlariga oid atamalar va tushunchalar. T.
7. O'lmasov A., Vahobov A.A. (2014) Iqtisodiyot nazariyasi. – T., “Iqtisod-Moliya”.
8. Umarova G. (2023) Innovatsion iqtisodiyot sharoitida mintaqalarda aholi bandligining zamonaviy shakllarini joriy etish. Innovatsion texnologiyalar. – T., №. 3. – 52 b.
9. Xayitov A.B. (2014) Aholining ish bilan bandligini oshirish-farovonlik asosi. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnal.– T. №4, – 2-6 b.
10. Шуваева Е. В. (2011) Занятость как важнейший элемент трудовых отношений. Актуальные вопросы экономических наук: материалы междунар. заоч. науч. конф. Уфа. “Лето”.– С. 96-98
11. <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari. <https://stat.uz/uz/>

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali



+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz